

Förordning om val av lag för skilsmässa

Justitiedepartementet

2006-11-02

Dokumentbeteckning

KOM (2006) 399

Rådets förordning om ändring av förordning (EG) nr 2201/2003 om domstols behörighet och införande av bestämmelser om tillämplig lag i äktenskapsskillnadsmål

Sammanfattning

Kommissionen har lagt fram ett förslag om att den s.k. Bryssel II-förordningens regler om behörigt domstolsland i äktenskapsmål ändras i viss mån och att det införs enhetliga regler om vilket lands lag som skall tillämpas i mål om äktenskapsskillnad.

Sverige ifrågasätter behovet av enhetliga lagvalsregler i gemenskapen när det gäller äktenskapsskillnad. Sverige vill inte införa regler som innebär att möjligheten till skilsmässa inskränks för vissa grupper.

1 Förslaget

1.1 Bakgrund

Europeiska rådet har begärt att kommissionen skall undersöka förutsättningarna för ett rättsligt instrument om tillämplig lag för skilsmässor. Frågan tas upp i handlingsplanen från Wien, antagen av Europeiska rådet den 3 december 1998 och i Haagprogrammet för stärkt frihet, säkerhet och rättvisa i Europeiska unionen, antaget av Europeiska rådet den 4-5 november 2004.

I nuläget saknas gemenskapsregler om vilket lands lag som skall tillämpas i äktenskapsmål. I rådets förordning (EG) nr 2201/2003 (Bryssel II-förordningen) finns bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, men inga lagvalsregler. Förordningen ger i vissa fall makar möjlighet att välja mellan domstolarna i olika medlemsstater. Frågan om vilket lands lag som tillämpas avgörs av de lagvalsregler som gäller i domstolslandet.

Lagvalsreglerna är utformade på olika sätt i olika medlemsstater. En del av medlemsstaterna avgör vilken lag som är tillämplig med utgångspunkt från medborgarskap eller hemvist, medan andra medlemsstater – däribland Sverige – tillämpar domstolslandets lag (lex fori).

Förslaget till ändringar i Bryssel II-förordningen presenterades av kommissionen den 17 juli 2006.

1.2 Innehåll

Det angivna syftet med förslaget är att ge en tydlig och uttömmande rättslig ram för äktenskapsmål inom EU och se till att målen behandlas på ett sätt som garanterar medborgarna klarhet om rättsläget, förutsebarhet, flexibilitet och tillgång till domstolsprövning.

Kommissionen hävdar att nuvarande olikheter, både när det gäller materiella bestämmelser och lagvalsregler, leder till osäkerhet om rättsläget. Enligt kommissionen är det mycket svårt för parterna att förutse vilken lag som kommer att tillämpas. Med enhetliga lagvalsregler, och en viss möjlighet för makarna att välja vilken lag som skall tillämpas, skall risken för överraskande resultat motverkas. Kommissionen vill också förebygga ”kapplöpning till domstol”, dvs. att en av makarna försöker hinna först med att väcka talan, så att målet regleras av en viss lag som skyddar hans eller hennes egna intressen.

Möjligheten för makarna att avtala om tillämplig lag skall vara begränsad. Makarna skall kunna välja att en fråga om äktenskapsskillnad eller hemskillnad avgörs enligt

lagen i det land där de hade sitt senaste gemensamma hemvist, under förutsättning att en av dem fortfarande är bosatt där,

lagen i ett land där någon av dem är medborgare,

lagen i ett land där de tidigare har haft hemvist under minst fem år, eller

Avtalet skall vara skriftligt och undertecknas av båda makarna senast vid den tidpunkt då talan väcks.

Om makarna inte utnyttjar sin valmöjlighet skall i första hand lagen i det land där makarna har sitt gemensamma hemvist tillämpas. Har de inte hemvist i samma land tillämpas i stället lagen i det land där de senast hade gemensamt hemvist, om en av dem fortfarande är bosatt där. Är detta inte tillämpligt används i stället lagen i ett land där båda är medborgare. I sista hand tillämpas domstolslandets lag.

Den av lagvalsreglerna anvisade lagen skall tillämpas oavsett om det är en medlemsstats lag eller lagen i ett tredje land. Om det är lagen i en annan medlemsstat som skall användas skall domstolen kunna vända sig till det europeiska rättsliga nätverket på civilrättens område för att få information om innehållet i lagen.

Förslaget innehåller ett s.k. ordre public-förbehåll. Förbehållet ger domstolen rätt att vägra tillämpning av en bestämmelse i den anvisade lagen om tillämpningen uppenbart skulle strida mot grunderna för rättsordningen i domstolslandet (ordre public).

Förslaget innebär också vissa ändringar av Bryssel II-förordningens regler om behörigt domstolsland i äktenskapsmål.

En del är att införa en begränsad möjlighet för makar att välja domstolsland i ett mål om äktenskapsskillnad eller hemskillnad. Makarna skall kunna välja

en av de stater som hade varit behörigt domstolsland om parterna inte hade avtalat något,

en stat där de har haft gemensamt hemvist under minst tre år, eller

en stat där minst en av dem är medborgare.

Den domstol som blir behörig skall även kunna ta upp frågor om föräldraansvar som väcks i samband med äktenskapsskillnaden. Ett avtal om behörigt domstolsland skall vara skriftligt och undertecknas av båda makarna senast vid den tidpunkt då talan väcks.

Om makarna inte utnyttjar möjligheten att välja domstolsland skall förordningens allmänna behörighetsregler (artikel 3) tillämpas. Enligt de

reglerna finns domsrätt om makarna har anknytning till medlemsstaten genom hemvist där eller genom att båda är medborgare. Om ingen medlemsstats domstolar är behöriga enligt de allmänna behörighetsreglerna avgörs det i dag av varje medlemsstats egna domsrättsregler om talan i ett äktenskapsmål kan tas upp i den staten. Förslaget innebär att det för dessa fall endast skall finnas behörighet i två situationer. Domsrätt skall finnas för domstolarna i en medlemsstat där makarna tidigare, under en period av minst tre år, har haft gemensamt hemvist eller en medlemsstat där någon av dem är medborgare.

1.3 Gällande svenska regler och förslagets effekt på dessa

Bestämmelser som reglerar svenska domstolars behörighet i äktenskapsmål med internationell anknytning finns, förutom i Bryssel II-förordningen, i förordningen (1931:429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap (NÄF) och i lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). I dessa författningar finns också lagvalsregler för sådana mål. Reglerna i NÄF grundar sig på en konvention mellan de nordiska länderna. I förhållande till Finland gäller dessa regler framför reglerna i Bryssel II-förordningen (se förordningens artikel 59). Domsrättsreglerna i IÄL tillämpas i de fall där det inte finns någon domsrätt enligt Bryssel II-förordningen (se förordningens artikel 7).

Förslaget påverkar inte tillämpningen av behörighetsreglerna i NÄF och bör inte heller påverka tillämpningen av lagvalsreglerna, som innebär att domstolslandets lag tillämpas.

I fråga om lagvalet i övriga situationer, skulle ett genomförande av förslaget få betydande konsekvenser i vissa fall.

Den nuvarande regeln i IÄL (4 §) är att talan om äktenskapsskillnad prövas enligt svensk lag. Utländsk rätt beaktas dock i vissa fall när båda makarna är utländska medborgare. Om ingen av dem har haft hemvist här sedan minst ett år, får domstolen inte döma till äktenskapsskillnad om en av dem motsätter sig det och det saknas grund för upplösning av äktenskapet enligt medborgarskapslandets lag. Om båda eller någon av dem har haft hemvist här sedan minst ett år, får domstolen inte döma till äktenskapsskillnad om en av dem åberopar att det saknas grund för upplösning av äktenskapet enligt medborgarskapslandet och det med hänsyn till maken eller gemensamma barns intressen finns särskilda skäl mot det. Det kan antas att det i den praktiska

Genomförs de föreslagna ändringarna får de den effekten att svenska domstolar i vissa äktenskapsmål skall tillämpa utländsk lag. Det blir t.ex. fallet när parterna avtalat om det eller när det är fråga om två svenska medborgare med hemvist i ett annat land. Det blir även fallet när den som väcker talan har hemvist här, men motparten har hemvist i ett land där de gemensamt har haft hemvist eller båda är medborgare i ett annat land.

Enligt svensk lag har en make som vill skiljas en ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad. Den enda begränsningen är att betänketid måste iakttas om den andra maken motsätter sig äktenskapsskillnad eller om någon av dem bor tillsammans med ett eget barn som är under 16 år. I en rad andra rättsordningar uppställs däremot olika villkor för att ett äktenskap skall kunna upplösas. Det kan t.ex. enligt ett annat lands lag krävas att den som vill ha skilsmässa bevisar att det är en varaktig söndring i äktenskapet. Enligt vissa rättsordningar är det överhuvudtaget inte möjligt att få skilsmässa. Ändringarna av lagvalet skulle därför leda till att rätten att få skilsmässa inskränks för vissa personer som med nuvarande regler kan få skilsmässa här enligt svensk lag.

Ett exempel på när rätten till skilsmässa riskerar att inskränkas är följande. Makar, som är svenska medborgare, tar hemvist i Malta. En av makarna flyttar sedan tillbaka till Sverige och väcker talan om äktenskapsskillnad vid svensk domstol. Enligt dagens regler får maken skilsmässa enligt svensk rätt. Förslaget innebär att lagen i Malta i stället skall tillämpas. Detta kan leda till att någon skilsmässa inte kan beviljas.

Ett annat exempel är en svensk kvinna som gifter sig med en iransk man och flyttar till denne i Iran. Efter en tid vill hon bryta upp från äktenskapet och flyttar tillbaka till Sverige. Enligt dagens regler skulle hon kunna få skilsmässa enligt svensk lag. Förslaget innebär iransk lag i stället skall tillämpas av den svenska domstolen. Motsvarande skulle gälla för en hit invandrad iransk kvinna och då t.o.m. om mannen flyttat från Iran.

Reglerna om domsrätt i IÄL är i dag av praktisk betydelse i vissa situationer. En svensk medborgare som har hemvist här, eller har haft hemvist här efter att han eller hon fyllt arton år, kan väcka talan om äktenskapsskillnad här om den andra maken inte är medborgare i ett EU-land och inte har hemvist i ett EU-land. En medborgare i ett annat EU-land som har hemvist här har samma möjlighet i ett sådant fall. Förslaget innebär att dessa regler ersätts med de ovan nämnda gemenskapsreglerna. I praktiken medför det att behörighet för svensk domstol kan finnas i något fler fall än tidigare.

Om de föreslagna ändringarna genomförs kommer svenska domstolar att tillämpa utländsk rätt i vissa äktenskapsmål. Det kan medföra marginellt ökade kostnader för handläggningen av de målen. Sannolikt skulle dock antalet sådana mål vara mycket litet. Bedömningen är att eventuella merkostnader skall rymmas inom befintlig budget.

2 Ståndpunkter

2.1 Svensk ståndpunkt

Det preliminära ställningstagandet till förslaget är följande. Sverige ifrågasätter det av kommissionen beskrivna behovet av enhetliga lagvalsregler i gemenskapen när det gäller äktenskapsskillnad. Sverige vill inte införa regler som innebär att möjligheten att få skilsmässa i svensk domstol inskränks för vissa grupper. Som förslaget nu ser ut kan det t.ex. bli fallet för svenska medborgare med hemvist utanför Sverige. Sverige välkomnar däremot de delar av förslaget som innebär ökade möjligheter för par med anknytning till en viss medlemsstat att få målet prövat där.

Det kan diskuteras om förslaget är förenligt med EG-fördragets krav på att gemenskapen endast skall vidta åtgärder om målen med en föreslagen åtgärd inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna (subsidiaritetsprincipen). Vidare kan diskuteras om förslaget är förenligt med kravet på att de åtgärder som vidtas inte skall vara mer ingripande än de behöver vara för att uppnå de avsedda effekterna (proportionalitetsprincipen).

2.2 Medlemsstaternas ståndpunkter

En majoritet av medlemsstaterna ställer sig bakom huvuddragen i förslaget. En stor minoritet har dock problem. Denna består av två ungefär lika stora grupper. Den ena består av länder med restriktiv lagstiftning om äktenskapsskillnad. Den andra gruppen består av länder som ser det som en rättighet för var och en att kunna lämna ett äktenskap och som förutser att förslaget kan inskränka den.

2.3 Institutionernas ståndpunkter

Coreper II beslutade den 20 september 2006 att inhämta yttrande över förslaget från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén. Yttrande skall

2.4 Remissinstansernas ståndpunkter

Förslaget har remitterats till 28 berörda myndigheter och organisationer. Eventuella synpunkter skall ha kommit in till Justitiedepartementet senast den 17 november 2006.

3 Övrigt

3.1 Fortsatt behandling av ärendet

Förslaget behandlas i rådsarbetsgrupp från oktober 2006.

3.2 Rättslig grund och beslutsförfarande

Artikel 61 c) och 65 EG. Rådet beslutar med enhällighet efter yttrande av Europaparlamentet.

3.3 Fackuttryck/termer

Hemskillnad: Form för hävande ”på prov” av den äktenskapliga sammanlevnaden utan definitiv upplösning av äktenskapet. Ej möjlig enligt svensk lag.

Lex fori: Tillämpning av domstolslandets lag.

Ordre public: Grunderna för rättsordningen i ett land.